AMIR TEMUR DAVLAT BOSHQARUVI VA HARBIY SIYOSATIDA VATANPARVARLIKNING IJTIMOIY ASOSLARI

Alisherov Javohir Bahodir o‘g‘li
DXXChegara Qo‘shinlari harbiy xizmatchisi
katta leytenant

Annotatsiya: Mazkur maqolada Amir Temur davlat boshqaruvi va harbiy siyosatida vatanparvarlik tuyg‘usining ijtimoiy xususiyatlari tadqiq etilgan. Sohibqironning qo‘shinni shakllantirish, harbiy intizomni mustahkamlash, davlat mudofaa tizimini yaratish va askarlarda sadoqat hamda mardlik fazilatlarini tarbiyalashdagi o‘ziga xos yondashuvlari tahlil qilingan. Shuningdek, Temuriylar davri harbiy san'ati va vatanparvarlik mafkurasining bugungi kunda O‘zbekiston yoshlarida harbiy xizmat madaniyatini shakllantirish va yuksaltirishdagi muhim konseptual hamda tarbiyaviy ahamiyati ochib berilgan.

Kalit so‘zlar: Amir Temur, vatanparvarlik, ijtimoiy-falsafiy asoslar, harbiy siyosat, davlat boshqaruvi, harbiy xizmat madaniyati, harbiy intizom, yoshlar tarbiyasi.

Abstract: This article explores the socio-philosophical and sociological characteristics of patriotism in Amir Temur's state administration and military policy. It analyzes the sovereign's unique approaches to forming the army, strengthening military discipline, creating a state defense system, and educating soldiers in the virtues of loyalty and courage. Furthermore, the article reveals the important conceptual and educational significance of the military art and patriotic ideology of the Timurid era in developing and elevating the military service culture among the youth of Uzbekistan today.

Keywords: Amir Temur, patriotism, socio-philosophical foundations, military policy, state administration, military service culture, military discipline, youth education.

Amir Temur qoldirgan boy meros nafaqat o‘zbek davlatchiligi tarixida, balki butun Markaziy Osiyo mintaqasi ijtimoiy-siyosiy va harbiy tafakkuri taraqqiyotida alohida o‘rin tutadi. Sohibqironning davlat boshqaruvi, siyosiy faoliyati va harbiy yurishlari zamirida yotgan eng asosiy harakatlantiruvchi kuch – bu chuqur vatanparvarlik va el-yurt manfaati yo‘lidagi fidoiylikdir. Ushbu fenomenning ijtimoiy-falsafiy xususiyatlarini tadqiq etish bugungi kunda yoshlarda harbiy xizmat madaniyatini rivojlantirish, ularning irodasini toblash va milliy g'urur tuyg'ularini yuksaltirishda o‘ta dolzarb ahamiyat kasb etadi [1].

Amir Temur tarqoqlik va o‘zaro ichki nizolar tufayli zaiflashgan Movarounnahrni yagona va qudratli davlat ostida birlashtirishni o‘zining oliy maqsadi deb bildi. Uning “Kuch – adolatdadir” degan shiori shunchaki siyosiy chaqiriq emas, balki davlat xavfsizligi, armiya qudrati va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashning muhim falsafiy poydevori edi. Tarixchi olim B. Ahmedov ta'kidlaganidek, Amir Temur butun umri davomida Turon zaminining yaxlitligi, uning sarhadlari daxlsizligi va osoyishtaligi uchun tinimsiz kurash olib bordi, bu esa uning yuksak vatanparvarlik e'tiqodidan dalolat beradi [2].

Sohibqironning harbiy san'ati va strategiyasida qo‘shinning ma'naviy-ruhiy holati, askarlarning o‘z vataniga bo‘lgan sadoqati va qasamyodga sodiqligi hal qiluvchi omil sifatida baholangan. Uning “Temur tuzuklari” asari nafaqat davlatni boshqarish qoidalari majmuasi, balki harbiy xizmatchilar va fuqarolar ongidagi vatanparvarlik madaniyatini shakllantiruvchi noyob ijtimoiy-axloqiy dasturilamaldir [3]. Asarda davlat va armiya o‘rtasidagi uzviy bog'liqlik, shaxsning jamiyat va davlat oldidagi mas'uliyati masalalari chuqur tahlil qilinib, chinakam fidoiylik va jasorat mezonlari aniq belgilab berilgan.

Davlatning mudofaa qudrati va taraqqiyoti bevosita xalqning birligi hamda adolatli boshqaruv tizimiga bog'liq ekanligini chuqur anglagan Amir Temur qat'iy milliy davlatchilik mafkurasini yaratishga muvaffaq bo‘ldi. Ushbu mafkura markazida turgan vatanparvarlik g'oyasi jamiyatning turli qatlamlarini yagona

maqsad atrofida jipslashtirib, mustahkam ijtimoiy birdamlikni ta'minladi [4]. Demak, Amir Temur davridagi vatanparvarlik shunchaki maishiy his-tuyg'u emas, balki davlat mudofaa siyosatining ustuvor yo‘nalishi va jamiyat ijtimoiy-falsafiy hayotining qon tomirini tashkil etgan.

Sohibqironning davlatni boshqarish va armiyani shakllantirishdagi bunday yondashuvi nafaqat o‘z davrida, balki bugungi kunda ham yoshlarda harbiy xizmat madaniyatini rivojlantirishning ijtimoiy-falsafiy xususiyatlarini tadqiq etishda ulkan ilmiy-nazariy manba bo‘lib xizmat qiladi. Amir Temur qo‘shinida vatanparvarlik g'oyasi qat'iy intizom, yuksak harbiy san'at va insonparvar axloqiy mezonlar bilan uzviy bog'langan holda namoyon bo‘lgan. Har bir askarning ma'naviy-ruhiyati, jismoniy tayyorgarligi va jangovar salohiyati bevosita uning o‘z eliga va hukmdoriga bo‘lgan muhabbati, ishonchi orqali toblangan. Davlat sarhadlarini himoya qilish, fuqarolarning tinchligi hamda osoyishtaligini ta'minlash yo‘lidagi mutlaq fidoiylik har bir jangchining eng oliy burchi hisoblangan [5].

Tarixiy manbalar va harbiy yilnomalarni chuqur o‘rganish shuni ko‘rsatadiki, Temuriylar davri harbiy strategiyasi shunchaki hududlarni qamrab olishga emas, eng avvalo, o‘z vatanini tashqi tahdidlardan himoya qilish, davlatning mustahkam xavfsizligini ta'minlashga qaratilgan uzoqni ko‘zlovchi strategik va muhandislik yechimlariga tayanardi. Harbiy qismlarni va qo‘shin turlarini tuzishda, ayniqsa, yosh jangchilarda sadoqat, mardlik va or-nomus kabi ijtimoiy-falsafiy fazilatlarni tarbiyalash muhim ahamiyat kasb etgan. Bu murakkab tarbiya jarayonida bevosita yirik sarkardalarning shaxsiy namunasi, ularning adolatliligi, botirligi va vatan ravnaqi yo‘lidagi cheksiz sadoqati oddiy askarlarda o‘z harbiy burchiga hurmat tuyg'usini uzil-kesil shakllantirgan [6].

Binobarin, Amir Temurning mislsiz harbiy san'ati va davlat boshqaruvidagi ushbu vatanparvarlik g'oyasi bugungi zamonaviy mudofaa tizimi hamda milliy xavfsizlik konsepsiyamiz uchun ham nihoyatda dolzarb ahamiyatga ega. Milliy armiyamiz saflarida yigitlik burchini o‘tayotgan yoshlarda vatanparvarlik ruhini,

yuksak harbiy xizmat madaniyatini shakllantirishda Sohibqiron qoldirgan meros asosiy g'oyaviy-ma'naviy tayanch vazifasini o‘taydi. Yurt himoyasi yo‘lidagi tayyorgarlik, qat'iy harbiy intizomga so‘zsiz itoat etish va mardlik kabi azaliy qadriyatlar Temuriylar davridan qon-qonimizga singib kelayotgan harbiy-sotsiologik fenomen ekanligini anglash lozim. Aynan shuning uchun zamonaviy jamiyatimizda harbiy madaniyatni yuksaltirish milliy o‘zlikni anglashning hal qiluvchi mezoniga aylanmoqda [7].

Amir Temur davlatida vatanparvarlik tuyg'usi faqatgina harbiy yurishlar vaqtidagi qahramonlik va jasorat bilangina cheklanmay, balki butun jamiyatning kundalik ma'naviy-axloqiy ehtiyojiga aylantirilgan edi. Sohibqiron falsafasida vatanparvarlik – bu eng avvalo, davlat qudratini oshirish, xalq farovonligini ta'minlash va jamiyatda mutlaq adolatni qaror toptirish yo‘lidagi ongli ijtimoiy mas'uliyatdir. Uning barpo etgan davlat tizimida qo‘shinda xizmat qilish shunchaki huquqiy majburiyat emas, balki eng yuksak ijtimoiy maqom, g'urur va sharaf hisoblangan. Bu esa, o‘z navbatida, harbiy xizmatchilar qatlamida o‘ziga xos va barqaror “harbiy xizmat madaniyati”ning shakllanishiga olib keldi. Bu madaniyatning o‘zagi o‘z Vatanini dildan sevish, sadoqat, or-nomus va burchga sadoqat tamoyillariga tayangan bo‘lib, u bevosita ijtimoiy munosabatlarning asosiy regulyatori vazifasini o‘tagan. Yosh yigitlarning harbiy san'atni chuqur egallashi, qurol-yarog' ishlatish sirlarini o‘rganishi va ot minish mahorati ularning shaxs sifatida kamol topishining hamda ijtimoiy ijtimoiylashuvining (sotsializatsiyasining) ajralmas tayanch bosqichi bo‘lgan.

Ijtimoiy-falsafiy nuqtai nazardan olib qaraganda, Amir Temur harbiy xizmat madaniyatini jamiyatdagi ijtimoiy barqarorlik va birdamlikni ta'minlovchi eng muhim ijtimoiy institut darajasiga ko‘tardi. “Temur tuzuklari”da ta'kidlanganidek, sipohiyning moddiy va ma'naviy rag'batlantirilishi bevosita uning vatan oldidagi xizmatlariga, fidoiyligiga mutanosib bo‘lishi qat'iy belgilab qo‘yilgan. Bu adolatli tizim qo‘shin saflarida nafaqat moddiy manfaatdorlikni, balki asosan ma'naviy

yuksalishni, vatanparvarlik motivatsiyasini beqiyos darajada kuchaytirgan. Bugungi globallashuv, axborot xurujlari va mafkuraviy tahdidlar keskin kuchaygan bir murakkab sharoitda, yoshlarimiz ongida aynan shunday ongli vatanparvarlikni, ya'ni davlat va jamiyat oldidagi fuqarolik burchini teran anglash tuyg'usini rivojlantirish hayotiy zaruratga aylanmoqda. Yoshlarda harbiy xizmat madaniyatini shakllantirish asnosida ularni vatanga bergan qasamyodiga sodiq, mustahkam irodali, ruhan yetuk, har qanday yot g'oyalarga qarshi tura oladigan ma'naviy komil insonlar etib tarbiyalash Sohibqiron harbiy-falsafiy merosining mantiqiy hamda amaliy davomidir [8].

Ta'kidlash joizki, Amir Temurning davlat boshqaruvi va mudofaa siyosatidagi vatanparvarlik tamoyillari shunchaki his-hayajon yoki quruq shiorlarga emas, balki chuqur aql-idrok, teran tafakkur va strategik hisob-kitoblarga asoslangan edi. U o‘zining sarkardalari, navkarlari va oddiy askarlaridan nafaqat jismoniy yetuklik va kuch-quvvatni, balki yuksak aql-zakovat, keng qamrovli taktik fikrlash hamda favqulodda murakkab vaziyatlarda eng to‘g'ri qaror qabul qilish salohiyatini qat'iy talab qilgan. Vatan himoyasi va davlat sarhadlari daxlsizligi faqat yalang'och qilich bilan emas, asosan yuksak tafakkur, kuchli mantiq, qat'iy intizom va mislsiz ma'naviyat bilan ta'minlanishini u o‘zining butun hayoti amaliyotida isbotlab berdi. Binobarin, vatanparvarlikning asl ijtimoiy-falsafiy mohiyati shaxsning o‘z yurti va xalqi tarixini chuqur bilishi, milliy-diniy qadriyatlarini e'zozlashi hamda davlat taraqqiyoti yo‘lida o‘zining butun intellektual va jismoniy salohiyatini safarbar eta olishida namoyon bo‘ladi. Shu ma'noda, Temuriylar davri harbiy san'ati, davlat boshqaruvi va vatanparvarlik mafkurasi hozirgi zamon O‘zbekiston yoshlarining harbiy-vatanparvarlik tarbiyasida fundamental konseptual asos bo‘lib xizmat qilishi ilmiy jihatdan to‘la asoslidir [9].

Xulosa qilib aytganda, Amir Temur barpo etgan qudratli davlat va uning yengilmas armiyasi zamirida yotgan ijtimoiy-falsafiy tamoyillar bugungi milliy mudofaa strategiyamizning g'oyaviy ildizlarini tashkil etadi. Sohibqironning harbiy

boshqaruv tizimi, strategik rejalashtirish, qo‘shin turlari o‘rtasidagi mukammal muvofiqlik, shuningdek, jangchilarning ma'naviy-ruhiy tayyorgarligi kabi masalalar zamonaviy harbiy sotsiologiya va ijtimoiy falsafa fani uchun bitmas-tuganmas tadqiqot manbaidir. Ayniqsa, bugungi kunda harbiy xizmatni o‘tayotgan yoshlarda harbiy xizmat madaniyatini shakllantirish jarayonida Temuriylar davri qadriyatlariga qayta-qayta murojaat qilish – milliy armiya va xalq o‘rtasidagi uzviy aloqadorlikni mustahkamlashning eng muhim omilidir.

Sohibqiron merosida aniq ifodalangan vatanparvarlik, or-nomus, fidoyilik, sadoqat va adolat tamoyillari zamonaviy O‘zbekiston yoshlarining ijtimoiy-siyosiy qiyofasini yaratishda qudratli sotsializator vazifasini o‘taydi. Bo‘lajak ofitser va oddiy askarlarning harbiy ta'lim muassasalarida professional bilimlar, texnologik ko‘nikmalar hamda taktik tayyorgarlik bilan bir qatorda, teran vatanparvarlik falsafasini chuqur o‘zlashtirishi armiyamizning intellektual va ma'naviy salohiyatini keskin oshiradi. Zero, davlatimizning mudofaa qudrati faqatgina zamonaviy qurol-yarog', kuchli iqtisodiyot yoki texnik ta'minot bilangina emas, balki, birinchi navbatda, Vatan himoyachilarining yuksak ongliligi, mafkuraviy immuniteti va vatanparvarlik madaniyati bilan o‘lchanadi [10].

Shu sababli, Amir Temurning davlat boshqaruvi va harbiy siyosatida namoyon bo‘lgan vatanparvarlikning ijtimoiy-falsafiy va sotsiologik xususiyatlarini tizimli o‘rganish hamda ularni yoshlar tarbiyasiga joriy etish ulkan amaliy ahamiyatga ega. Ushbu ulug'vor tarixiy meros asosida yoshlar qalbida harbiy xizmatga bo‘lgan yuksak hurmat madaniyatini shakllantirish, ularni O‘zbekistonga sadoqat ruhida tarbiyalash orqali mamlakatning barqaror ijtimoiy taraqqiyotini va milliy xavfsizligini ta'minlash yo‘lida mustahkam ma'naviy poydevor yaratiladi. Ushbu ulug'vor vazifani amalga oshirish bugungi harbiy ta'lim, mudofaa tizimi hamda ijtimoiy falsafa sohasi mutaxassislari oldida turgan eng strategik maqsadlardan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Qodirov M. Markaziy Osiyo, Yaqin va O‘rta Sharqning falsafiy tafakkuri. – Toshkent: O‘zbekiston, 2010. – 215 b.

2. Ahmedov B. Amir Temur (Tarixiy roman-xronika). – Toshkent: Yozuvchi, 1995. – 142 b.

3. Temur tuzuklari / Fors tilidan A. Sog‘uniy va H. Karamatov tarjimasi. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2011. – 68 b.

4. Azamat Ziyo. O‘zbek davlatchiligi tarixi. – Toshkent: Sharq, 2000. – 178 b.

5. Jo‘rayev N. Tarix falsafasi. – Toshkent: Ma’naviyat, 2001. – 112 b.

6. Mo‘minov I. Amir Temurning Markaziy Osiyo tarixida tutgan o‘rni va roli. – Toshkent: Fan, 1968. – 45 b.

7. Xolboyev M. O‘zbekistonda mudofaa tizimi va harbiy san’at tarixi. – Toshkent: O‘zbekiston, 2018. – 204 b.

8. Quronov M. Yoshlarda vatanparvarlik tuyg‘usini shakllantirishning ijtimoiy-pedagogik va falsafiy asoslari. – Toshkent: Ma’naviyat, 2018. – 87 b.

9. Saifnazarov I. Falsafa va ijtimoiy taraqqiyot: yoshlar ma’naviyatini yuksaltirish masalalari. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2020. – 154 b.

10. Ochildiyev A. Milliy g‘oya va yoshlar tarbiyasi: ijtimoiy-falsafiy jihatlar. – Toshkent: Muharrir, 2015. – 122 b.